

Милка Грмуша*
Бранислав Драшковић
Универзитет у Источном Сарајеву
Филозофски факултет Пале

УДК 371.12.011.3-051:91
Стручни рад
10.7251/NSK1401015G

ПРОБЛЕМИ ИНИЦИЈАЛНОГ ОБРАЗОВАЊА НАСТАВНИКА ГЕОГРАФИЈЕ

Апстракт: У раду се анализирају проблеми везани за иницијално (додипломско) образовање наставника географије у Републици Српској и Босни и Херцеговини, који су се јавили као посљедица реформских промјена у високом образовању. Такође, анализирају се планови и програми студијских програма наставног смјера географије у Босни и Херцеговини. Будући наставници географије треба да, поред стручних географских знања, стекну и педагошко-психолошка и дидактичко-методичка знања у складу са европским стандардима како би били оспособљени за квалитетан рад у процесу наставе. У току иницијалног образовања наставника географије посебну пажњу треба посветити дидактичко-методичкој пракси. Из наставних планова видљиво је да то најчешће није случај, јер је број часова из ове групе предмета недовољан.

Кључне ријечи: иницијално образовање, географија, план, програм, реформске промјене.

Увод

Савремено образовање и професионални развој наставника захтијева њихово цјеложивотно усавршавање и обнављање знања и вјештина како би били способни да што квалитетније образују и васпитавају своје ученике. На квалитетно образовање наставника превасходно утиче њихово иницијално (високошколско) образовање, као и стручно усавршавање које слиједи касније. Значај иницијалног образовања је велики и можемо рећи да од квалитета иницијалног образовања наставника зависи њихова мотивисаност и способност да у каснијем професионалном развоју усавршавају и допуњавају своја знања и вјештине.

С обзиром на велики значај образовања као темеља ефикасног економског развоја, Европска унија је кренула у модернизацију образовног система а реформа високошколског образовања је започела са Болоњском декларацијом. Даља модернизација је настављена увођењем концепта

* milkagrmusa@gmail.com

цјеложивотног учења. Циљеви цјеложивотног учења су: трајна могућност запошљавања и повећање економске конкурентности, стварање активног грађанства, осигурање социјалне укључености као и лични развој појединца. Цјеложивотним учењем настоји се ранији концепт образовања усмјереног на савладавање садржаја замијенити образовањем усмјереним на постизање компетенција. Под компетенцијама се подразумевају знања, вјештине и ставови који су потребни за обављање неког посла. Тако су према приједлогу Европске комисије о Заједничким европским начелима за компетенције и квалификације наставника из 2005. године, кључне наставничке компетенције: рад са знањем, технологијом и информацијама, рад са другим људима и рад са друштвом и у друштву.

Како би се постигло што квалитетније образовање наставника географије и стекле одређене компетенције потребно је да поред стручне и научне оспособљености наставници стекну и педагошко-психолошко-методичку оспособљеност. У току иницијалног образовања наставника географије потребно је израдити такве програме који би омогућили квалитетно педагошко, психолошко и методичко образовање, а поред тога значајно мјесто треба дати и практичној настави. Само тако будући наставници могу стећи потребне компетенције за рад у школи и са ученицима, односно могу се припремити на рјешавање сложених задатака, конкретних ситуација и проблема, као и одговорности која их очекује у процесу наставе. Такође, веома је важно да се наставницима географије омогући стицање постдипломског образовања на универзитетском нивоу из методике наставе географије како би могли стећи одговарајуће компетенције. Тако би у складу са боловским процесом и начелом за одрживи развој, на првом степену студенти требало да усвоје компетенције у вези са темељним наукама, логиком, језиком и екологијом, на другом степену требало би да усвоје вјештине потребне за бављење научним радом и на трећем степену би требало да усвоје вјештине за самостално провођење истраживања (Вербитскаја, Носова и Родина, 2002).

Стручна и научна димензија компетенција наставника географије

Будући наставници географије се током студија морају упознати са савременом улогом географије као науке и наставног предмета, како би то знање касније могли да пренесу на ученике. Због тога и наставни планови и програми на универзитетима у Босни и Херцеговини треба да имају садржаје везане за стицање актуелних стручних компетенција у географском образовању, што најчешће није случај. Традиционална настава географије се трансформисала од наставе географије која се бави изучавањем земаља, до савремене наставе географије која се бави истраживањем проблема а то су, прије свега, појаве и процеси у географском простору који утичу на човјека.

Географија се не смије посматрати као фактографска наука, а настава географије се не смије посматрати само као информативна настава. Такође, улога савременог наставника географије је улога модератора између извора знања и ученика а не даваатеља информација као што је то случај у традиционалној настави. Улога модератора огледа се у подучавању како доћи до информације и гдје се она налази а не у учењу информације.

Савремена настава географије не може остати изолована у односу на глобалне процесе у образовању тако да основна начела географског образовања треба да буду усклађена са међународним и европским документима који се односе на одрживи развој и цјеложивотно учење, па тако можемо говорити о цјеложивотном учењу за одрживи развој. Ова два начела треба да у настави географије буду заступљена на свим нивоима образовања па и на универзитетском нивоу. То значи да циљеви наставе географије на универзитетском нивоу треба да се заснивају и да буду усклађени са међународним и европским документима као што је Међународна повеља за географско образовање из 1992. године, али и документи новијег датума као што су Луцернска декларација о географском образовању за одрживи развој из 2007. године⁹ и Препорука Европског парламента и Савјета Европе из 2006. године.

У Декади образовања за одрживи развој 2005 – 2014. коју су прогласиле Уједињене нације посебно се истиче да људима треба омогућити да предвиде оне проблеме који угрожавају живот на нашој планети, да се суоче с њима и ријеше их. У Луцернској декларацији се наводи да готово сви „акциони циљеви“ наглашени у Декади укључујући ту животну средину, воду, развој руралних подручја, одрживу потрошњу, одрживи туризам, међукултурално разумијевање, разноликост култура, климатске промјене, смањење броја катастрофа, биолошку разноликост и тржишну економију; имају географску димензију. Ова Декларација истиче да парадигма одрживог развоја треба бити уграђена у наставу географије на свим нивоима и у свим дијеловима свијета.

Даље, у Луцернској декларацији се посебно издвајају сљедећи аспекти:

- а) допринос географске науке образовању за одрживи развој;
- б) критерији развоја географских курикулума с циљем образовања за одрживи развој;
- в) значај информатичких и комуникационих технологија у географском образовању за одрживи развој.

⁹ Луцернска декларација проширује оквир на коме се темељи Међународна повеља о географском образовању, коју је издало Међународно географско удружење 1992. год. и фокусира се на географско образовање за одрживи развој.

Према Луцернској декларацији најважније компетенције географског образовања као фактора брже имплементације одрживог развоја су:

а) *географско познавање и разумијевање*:

– главних екосистема Земље с циљем правилног схватања како њиховог унутрашњег функционисања, тако и њиховог међудјеловања,¹⁰

– друштвено-економских система на Земљи с циљем формирања осјећаја за простор,

– основних просторних концепата као кључних идеја, специфичних за географску науку а то су: локација, размјештај, удаљеност, кретање, регион, просторно међудјеловање и промјене током времена;

б) *географске вјештине*

– комуникације, мишљења, практичне и друштвене вјештине истраживања географских проблема на свим нивоима од локалног до међународног;

в) *ставови и вриједности*

– посвећеност трагању за рјешењима локалних, регионалних и међународних питања и проблема на бази Универзалне декларације о људским правима.

Према поменутој Декларацији, географска знања, вјештине, ставови и вриједности показују се одлучујућим и веома важним у одржавању мирног односа човјека и природе на планети.

К. Коленц-Колник (2008, стр. 105) сматра да образовање за одрживи развој мора бити важан елемент наставног плана и програма из географије. Одрживи развој промовише разумијевање свијета око нас, од локалног ка глобалном, и разумијевање потребе о доношењу одлуке о животном стилу што ће нам омогућити да се одржи и побољша квалитет наших живота данас без угрожавања квалитета живота будућих генерација.

На европском нивоу васпитање и образовање за одрживи развој је добило високи образовни приоритет документом Европске економске комисије и Одбора за политику заштите животне средине под називом Стратегија образовања за одрживи развој. Овај документ је прихваћен 2005. године у Виљнусу. У документу се, с једне стране, може ишчитати да се образовање за одрживи развој мора посматрати као допуна садашњем образовању за животну средину, с друге стране, да се образовању за одрживи развој даје приоритет, односно да се подстичу и подрже одговарајуће иницијативе у том подручју на међународном, националном и локалном нивоу.

¹⁰ Водећи свјетски физички географији сматрају да ће се будући развој ове области одвијати у три правца: развој апликативних истраживања у вези са промјенама у животној средини и њеним компонентама којима је главни узрок човјек, истраживања уз помоћ даљинске детекције (првенствено авио и сателитских снимака) и примјена географских информационалних система у формирању база података и моделовању појава и процеса у природи.

Средишња идеја била је: заговорати нове облике системског промишљања, проблематизовања и рјешавања образовања за одрживи развој, посебно ради одмака од традиционалних ставова образовања за животну средину (Узелац, 2008).

Када је у питању друго важно начело, а то је начело цјеложивотног учења, онда треба споменути Препоруку Европског парламента и Савјета Европе из 2006. године која се односи на кључне компетенције за цјеложивотно учење. У Препоруци се наводи да будући да глобализација ставља и даље нове изазове пред Европску унију, сваком ће грађанину бити потребан широк спектар кључних компетенција како би се флексибилно прилагодили све повезанијем свијету који се убрзано мијења. Даље се наводи да образовање, у својој двојакој улози, социјалној и економској, има кључну улогу у осигуравању европским грађанима да стекну кључне компетенције потребне да им се омогући прилагођавање таквим промјенама. У оквиру кључних компетенција за цјеложивотно учење – европски Референтни оквир, наведене су компетенције које се дефинишу као комбинација знања, вјештина и ставова прилагођених контексту. Циљеви Референтног оквира се односе на стицање кључних компетенција које су потребне свим појединцима за лично потврђивање и развој, активан грађански живот, друштвену интеграцију и запошљавање.

Референтни оквир наводи осам кључних компетенција: комуникацију на матерњем језику, комуникацију на страном језику, математичку компетенцију и темељне компетенције у природним наукама и технологији, дигиталну компетенцију, компетенцију учења, друштвене и грађанске компетенције, смисао за иницијативу и подuzетништво и културолошку сензибилизацију и изражавање. Све наведене кључне компетенције се сматрају једнако важним јер свака од њих може придонијети успјешном животу у друштву знања.

Као што је наведено, кључне компетенције за цјеложивотно учење (према Препоруци Европског парламента и Савјета Европе) обухватају и компетенције за природне науке и технологију. Ове компетенције обухватају одређена знања, вјештине и ставове. Знања се, прије свега, односе на разумијевање промјена које су изазване људском дјелатношћу. Вјештине обухватају стицање способности да се на основу научних информација доносе одређени закључци утемељени на доказима, док ставови обухватају критичко процјењивање и радозналост, заинтересованост за етичка питања и поштивање сигурности и одрживости.

На основу свих претходно наведених компетенција приказаних у оквиру савремених кретања у образовању као и на основу самих специфичности географског образовања можемо закључити да су најзначајније стручне компетенције наставника географије следеће:

- знања: упознавање са главним екосистемима и друштвено-економским системима на Земљи, упознавање са културом и начином живота народа у различитим дијеловима свијета, разумијевање промјена у геопростору изазваних људском дјелатношћу на локалном, регионалном и глобалном нивоу;
- вјештине: способност географског и просторног мишљења, картографска писменост, информатичко-комуникацијска писменост, креативност и способност рјешавања проблема, способност комуникације, способност за тимски рад,
- ставови: критичко процјењивање, радозналост, заинтересованост за етичка питања, поштивање сигурности и одрживости.

Посебно је потребно истаћи значај информационих и комуникационих технологија у географском образовању. Према Н. Татковић и А. Мурадбеговић (2008, стр. 320) савремене технологије су данас интелектуални темељ за остваривање образовања као континуираног аспекта свакодневног живота. Оне могу адекватно одговорити изазовима 21. вијека, трансформисати границе знања и учења, омогућити појединцу учешће у свим сферама друштвеног и економског живота и на тај начин утицати на будућност „вриједну човјековог живљења“.

Према Луцернској декларацији ове технологије су веома значајне у остваривањима циљева за одрживи развој. Информатичко-комуникацијска писменост постаје темељни образовни циљ али је проблем недостатак информатичке опреме (хардвера и софтвера) у учионицама сиромашних земаља и недовољна обука наставника. Као иновативна наставна средства треба навести Интернет (прикупљање података), компјутерски софтвер (нпр. компјутерске симулације, географске информационе системе) и компјутерски хардвер (нпр. системи за глобално позиционирање). Савремена информацијско-комуникацијска технологија, осим прикупљања најновијих информација и података, омогућава анализу, поређење, синтезу и вредновање података, мултиперспективан поглед на ствари, могућност визуелног представљања комплексности животне средине и сл. Могућности су огромне, примјена вишеструка, а глобална перцепција географије се мијења појавом концепта у свијету познатог као „нова географија“.¹¹

¹¹ Концепт „нова географија“ представља све чешћу појаву ширења употребе картографских апликација и уопште географских техника и алата на кориснике који нису професионалци нити чак географи. Значајан број картографских апликација постао је путем интернета доступан широком аудиторијуму, па су милиони корисника, понекад чак и несвјесно, у свакодневном животу усмјерени на кориштење ових сервиса, било путем десктоп рачунара било путем различитих врста преносивих уређаја и телефона. Гугл мапе, Опенстрит мапе, Бинг мапе и друге сличне онлајн

Педагошко-психолошко-методичка димензија компетенција наставника географије

Код иницијалног образовања наставника географије можемо уочити два сегмента у припреми за наставничку професију. Један дио се односи на стицање стручних, географских знања, док се други односи на стицање педагошко-дидактичких, психолошких и методичких знања. Оно што је веома значајно и у складу је са европским стандардима и концепцијом цјеложивотног образовања наставника јесте да оба ова дијела треба да буду у равнотежи односно да су оба важна у оспособљавању будућих наставника за рад. Мишљења да наставник треба да буде само добар стручњак, то јест да је довољно да стекне само географска знања су погрешна због тога што географска знања наставнику служе само као средство помоћу којег се остварују образовни и васпитни циљеви. Дакле, да би се постигли ти циљеви потребно је да наставник посједује и педагошка, психолошка и методичка знања.

То значи да у процесу наставе није могуће пренијети географске научне садржаје без одређених педагошких законитости наставног процеса које се односе на садржај наставе географије, на планирање и програмирање, на структуру и ток наставног процеса, организацију наставе, евалуацију рада и успјеха ученика као и на наставне методе, наставна средства и наставну технологију (Грмуша, 2011, стр. 897 – 898). Поред педагошких, потребно је уважавати и психолошки сегмент наставног процеса, као и законитости географије као наставно-научне дисциплине.

Наставник географије треба да има сљедеће педагошко-психолошко-методичке компетенције:

- треба да разумије опште васпитно-образовне циљеве, као и циљеве наставе географије;
- треба да посједује знања, вјештине и ставове како би створио услове за наставу, како би успјешно реализовао наставу, како би вредновао постигнућа ученика и како би побољшао квалитет наставног процеса.

На подручју Босне и Херцеговине, па и на нивоу ентитета не постоји јединствена концепција иницијалног образовања наставника географије. Програмски студији на јавним универзитетима за образовање наставника географије постоје у Сарајеву, Тузли и Мостару (ФБиХ) и Бањалуци и Источном Сарајеву (Република Српска). Ријеч је, углавном, о четворогодишњим студијима I циклуса, осим у Мостару гдје се студији I и II

апликације, које осим карата користе сателитске и авио снимке у подлози, систем за глобално позиционирање и локалне базе података, постају све популарније а њихова употреба све масовнија.

циклуса реализују према концепту 3+2 године. Према подацима са званичних интернет презентација ових факултета, студији II циклуса до школске године 2012/2013. су се до сада реализовали у Сарајеву и Мостару а од школске 2013/2014. и у Бањалуци.

Анализирајући наставнички смјер на Одсеку за географију ПМФ-а у Сарајеву уочава се да је на четворогодишњим студијима (звање: бакалауреат географије) заступљен значајан број педагошко-психолошко-методичких предмета. Има их укупно седам, од чега четири обавезна и три изборна. Сви предмети су на двије завршне године, на III години студија заступљена су четири а на IV години три. Специфичност у односу на наставне планове из окружења је предмет Методика упознавања околине, који је изборни предмет у VIII семестру.

Табела 1: Педагошко-психолошко-методичка група предмета на наставничком смјеру на Одсеку за географију ПМФ-а у Сарајеву

Универзитет у Сарајеву	Педагога	Психологија	Методика наставе географије	Дидактика	Педаго. психологија	Дидакт.-метод. пракса из геогр.	Мет. упозн. околине
Година студија	3.	3.	4.	3.	3.	4.	4.
Семестар	5.	6.	7.	6.	5.	8.	8.
Статус предмета	Обавезни	Обавезни	Обавезни	Изборни	Изборни	Обавезни	Изборни
Број часова	2+2	2+2	2+2	1+1	1+1	2+2	1+1
Број ЕТCS бодова	5	5	5	2	2	5	2

На ПМФ-у у Бањалуци наставнички смјер (звање: професор географије) заступљена су три предмета из анализираних група: Педагогија са психологијом, Методичка пракса и Методика наставе географије. Треба нагласити да су Педагогија са психологијом и Методика наставе географије двосеместрални предмети,¹² па је заступљеност ових предмета присутна у пет семестара.

¹² Први у 3. години а други у 4. години студија.

Табела 2: Педагошко-психолошко-методичка група предмета на наставничком смјеру на СП Географија¹³ ПМФ-а у Бањалуци

Универзитет у Бањалуци	Педагогија са психологијом	Методичка пракса	Методика наставе географије
Година студија	3.	3.	4.
Семестар	5. и 6.	6.	7 и 8.
Статус предмета	Обавезан	Обавезан	Обавезан
Број часова	4+4 (2+2) и (2+2)	1+2	4+8 (2+4)+(2+4)
Број ЕТCS бодова	8	4	10

Наставнички смјер студија географије на ПМФ-у у Тузли према наставном плану има три педагошко-психолошко-методичка предмета: Педагогија, Психологија и Методика наставе географије који је двосеместрални предмет. Укупан број семестара у којима студенти похађају наставу из ове групе предмета је четири.

Табела 3: Педагошко-психолошко-методичка група предмета на наставничком смјеру на Одсјеку за географију ПМФ-а у Тузли

Универзитет у Тузли	Психологија	Методика наставе географије 1	Методика наставе географије 2	Педагогија
Година студија	2.	4.	4.	4.
Семестар	3.	7.	8.	8.
Статус предмета	Обавезан	Обавезан	Обавезан	Обавезан
Број часова	2+1	2+2	2+1	2+1
Број ЕТCS бодова	3	5	6	3

Анализирајући наставне планове географије (земљописа) на Факултету природнословно-математичких и одгојних наука у Мостару који се реализује према концепту 3+2, на II циклусу студија, учили смо да студенти могу одабрати студирање двопредметне наставе на оба циклуса, са више понуђених модела комбинујући различите студије: географија-информатика, географија-

¹³ Интересантно је да овај студијски програм има теренску наставу на све четири године.

биологија, географија-физика, географија-историја. Једнопредметни наставнички студиј I циклуса географије траје 3 године. Заступљен је значајан број педагошко-психолошко-методичких предмета: Педагогија, Психологија, Дидактика, Методика наставе географије (два семестра) и Методичка пракса наставе географије. Укупан број семестара са поменутиим предметима је шест.

Табела 4: Педагошко-психолошко-методичка група предмета на наставничком смјеру географије на Факултету природнословно-математичких и одгојних наука у Мостару

Универзитет у Мостару	Методика наставе географије 1	Методика наставе географије 2	Педагогија	Психологија	Дидактика	Мет. пракса наставе географије
Година студија	4.	4.	4.	4.	4.	5.
Семестар	1. (или 7.)	2. (или 8.)	1. (или 7.)	1. (или 7.)	2. (или 8.)	3. (или 10.)
Статус предмета	Обавезан	Обавезан	Обавезан	Обавезан	Обавезан	Обавезан
Број часова	2+1	2+1	2+2	2+2	2+1	0+4
Број ЕТCS бодова	4	4	4	4	4	4

На Филозофском факултету у Источном Сарајеву, на Катедри за географију, од 2012/2013. године изводи се настава по новом студијском програму који укључује педагошко-психолошко-методичку групу предмета. Звање које студенти добивају након завршетка студија је дипломирани географ, а компетенције за рад у настави обезбјеђују предмети: Педагогија са дидактиком, Психологија и Методика наставе географије. Прије тога, од школске године 1999/2000. године егзистирао је студијски програм Настава географије а звање које су студенти добијали по завршетку студија је професор географије.¹⁴

¹⁴ Тај студијски програм је замијењен новим, који даје шире компетенције.

Табела 5: Педагошко-психолошко-методичка група предмета на наставничком смјеру на Катедри за географију Филозофског факултета Пале

Универзитет у Источном Сарајеву	Педагогија са дидактиком	Психологија	Методика наставе географије
Година студија	3.	3.	4.
Семестар	5.	6.	8.
Статус предмета	Обавезни	Обавезни	Обавезни
Број часова	2+2	2+0	2+3
Број ЕТCS бодова	5	4	5

Имајући у виду да према болоњским стандардима педагошко-психолошко-методичка група предмета на наставничким смјеровима треба бити заступљена бар са 30 ЕCTS бодова, евидентно је да ни на једном од анализираних студијских програма није у довољној мјери испуњен тај услов. Према збиру које носе ови предмети, највише ЕCTS бодова имају студијски програми у Бањалуци (22) и Сарајеву (20), док су у Тузли (17) и Источном Сарајеву (14) нешто мање заступљени.

Закључак

Анализирајући наставне планове и програме студијских програма за наставу географије на јавним универзитетима у БиХ уочљива је њихова неуједначеност што свакако није у складу са болоњским процесом и принципом проходности студената у току студија. Предмети педагошко-психолошко-методичке групе су слабо заступљени, са укупно малим бројем ЕCTS бодова. Школује се сличан кадар, будући наставници и професори географије, без уважавања потреба тржишта рада, па студенти након завршетка студија дуго времена не могу да нађу посао у струци. Имајући у виду да је број ђака све мањи (укупан број основаца у Републици Српској је у школској години 1996/1997. био преко 130.000 а у 2012/2013. је пао испод 100.000), јасно је да је потреба за рационализацијом све већа. Чак и неки наставници који су запослени у школама немају довољно часова седмичне наставе и све теже остварују норму. Рационализација се може постићи увођењем двопредметне наставе са различитим комбинацијама предмета (као на примјеру мостарског универзитета), при чему би предност имале комбинације код којих би један био тражен на тржишту рада а један мање тражен.

Такође, актуелни географски садржаји у наставним програмима су недовољно заступљени тј. споро се мијењају и не прате модерне правце развоја географске науке. Савремена достигнућа су слабо присутна, доминирају застарјела знања и уџбеници а методе поучавања углавном су традиционалне, што за посљедицу има заостајање у односу за на развијене европске земље.

Литература

- Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications (2005). European Commission, на сајту: http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/01-en_principles_en.pdf, прочитано 5. 9. 2013.
- Драшковић, Б. (2013). Примјена бесплатних ГИС апликација у настави географије. *Нова школа, часопис за теорију и праксу савремене школе и предшколства*. Педагошки факултет Бијељина, 195 – 209.
- Грмуша, М. (2011). Методика наставе географије у систему наука: проблеми и перспективе, *Трећи конгрес српских географа. Зборник радова*. Бањалука: Географско друштво Републике Српске, 893 – 900.
- Internacional Charter on Geographical Education (1992). Internacional Geographical Union, Commission Geographical Education, Washington, на сајту http://igu-cge.tamu.edu/charters_1.htm, прочитано 4. 7. 2013.
- Kolenc-Kolnik K. (2008). Learning for sustainable development and role of geography education. *Cjeloživotno učenje za održivi razvoj (Lifelong learning for sustainable development)* sv. 2. Уčiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 101 – 106.
- Lucerne Declaration on Geographical Education for Sustainable Development (2007). IGU, Lucerne, на сајту: <http://igu-cge.tamu.edu/LucerneDeclaration.pdf>, прочитано 4. 7. 2013.
- Recommendation of the European parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning, на сајту: <http://www.oapee.es/documentum/>, прочитано 5. 9. 2013.
- Tatković, N. i Muradbegović, A. (2008). Tehnologijski aspekti i dimenzije cjeloživotnog učenja i obrazovanja za održivi razvoj. *Cjeloživotno učenje za održivi razvoj (Lifelong learning for sustainable development)* sv.2. Уčiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 315 – 320.
- Uzelac, V. (2008). Teorijsko-praktični okvir cjeloživotnog učenja za održivi razvoj. *Cjeloživotno učenje za održivi razvoj (Lifelong learning for sustainable development)* sv.1. Уčiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 1 – 25.
- Verbitskaya L.A., Nosova N.B., Rodina L.L. (2002). Sustainable development in higher education in Russia. The case of St Petersburg State University. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, Vol. 3 No. 3, pp. 279 – 287.

Извори података:

Одсјек за географију ПМФ-а у Сарајеву, *Наставни план (званични подаци)*, доступно на веб сајту: <http://www.pmf.unsa.ba/geografija/dokumenti/> прочитано 10. 9. 2013.

Факултет природнословно-математичких и одгојних знаности у Мостару, земљопис, *Наставни план (званични подаци)*, доступно на веб сајту: <http://www.fpmoz.ba/new/> прочитано 10. 9. 2013.

Одсјек за географију ПМФ-а у Тузли, *Наставни план (званични подаци)*, доступно на веб сајту http://www.pmf.untz.ba/I_studijski_ciklus/GEO/ прочитано 10. 9. 2013.

Одсјек за географију ПМФ-а у Бањалуци, *Наставни план (званични подаци)*, доступно на веб сајту: <http://pmf.unibl.org/geografija/nastavni/nastavni.htm>; прочитано 10. 9. 2013.

Milka Grmuša, Branislav Drašković

PROBLEMS OF INITIAL EDUCATION OF THE GEOGRAPHY TEACHERS

Summary

The paper analyzes the problems related to initial (undergraduate) education of the geography teachers in the Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina, which have arisen as a result of reforms in higher education. Also, the paper analyzes the curriculums of education of the geography teachers in Bosnia and Herzegovina. In addition to expert knowledge of geography, future geography teachers need to acquire pedagogical-psychological and didactic-methodical knowledge in accordance with the European standards in order to be trained for quality work in the classroom. In the course of initial education of the geography teachers special attention should be paid to didactic- methodical practice. From the various curricula it's evident there is no sufficient number of classes for this group of subjects.

Key words: initial education, geography, curriculum, reform changes.